

שיעורים בכללי התלמוד

שיעור 8 – פתיחה לכללי הגמרא

1. הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה

וכל מי שעמד אחריו ואחרי אותה החבורה הנכבדה לא היתה מטרתו אלא להבין דברי המשנה, ולא חדלו דור אחר דור מלעיין בה ולפרשה, כל חכם לפי ידיעתו והבנתו, ונחלקו במשך השנים בפירוש מקצת הלכות שבה. ולא היה דור שלא עיין בה וחדש ממנה חדושים ולמד ממנה למודים, עד שהגיע הזמן לרבינא ורב אשי שהם סוף חכמי תלמוד. ונתיחד רב אשי לחברם, וראה לעשות בדברי כל מי שהיה אחר רבינו הקדוש כמו שעשה רבינו הקדוש בדברי כל מי שהיה אחרי משה, אסף כל שמועות בעלי השמועות, ודברי עיון של המעיינים, ופירושי המפרשים, ובירר הקבלות ואספם. וכללה ידיעתו את הכל במה שחננו ה' מאורך הרוח ואהבת הלמוד, וחבר התלמוד, וקבע מטרתו בו ארבעה דברים.

האחד, ביאור המשנה וכל הפירושים השונים שנאמרו על לשונות המשנה שאין להם הכרע, וטענת כל מפרש על חבירו, ובירור הטענה הצודקת, וזו היא המטרה העיקרית במטרותיו. והשני, פסק הלכה כדברי אחד החולקים שנחלקו במשנה, או בפירושה, או במה שנלמד ממנה, או במה שדמוהו לדברי המשנה. והשלישי, והחדושים שחדשו מן המשנה חכמי כל דור, וביאור הכללים והראיות שלמדו מהם, והסמיכם לדברי התנאים שדברו במשנה, עד שנקבע מדבריהם מה שנקבע, והגזירות, והתקנות, שנעשו מאחר רבינו הקדוש עד זמנו. והרביעי, דרשות המתאימות לענין כל פרק שיזדמן שראוי בו הדרש.

2. איגרת רב שרירא גאון

ותלמוד גם כן ששאלתם עליו, אפילו ראשוני ראשונים היה להם תלמוד, שהרי אמרנו שיש להם הלכות [משניות ותלמוד] שהיו גורסין אותן, כפי שאמרו, -מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים-. ואף על פי שלא היו כלם גורסין בפה אחד ולשון אחד, אבל הטעמים ידועים הם, שהם שוין וכלם [ענין] אחד, וכל אחד ואחד שונה לתלמידיו חבורים משונים זה מזה. כל אחד ואחד כמו שלמדהו רבו, והלכותיהם וטעמיהן שוין, אף על פי שבגרסתם הם מחולקים זה מזה.

והיו עיקרים שלהם, קלין וחמורין וגמטריות ופנים של מדרשות, ומהם שלש עשרה מדות שהיה ר' ישמעאל דורש, ומהם דברים אחרים, כגון סרוס מקרא ויתור מקרא, ורבוין ומעוטין, ודורשין סמוכין והקש, שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין, וילמד עליון מתחתון, ותפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת, ודרישת טעם מקרא, וגורעין ומוסיפין ודורשין, ויש אם למקרא ויש אם למסורת, נאמר כאן ונאמר להלן, מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אין מוקדם ואין מאוחר בתורה, דברה תורה כלשון בני אדם, דבר שנאמר בזה ובזה ואינו ענין לו תנהו ענין לחבירו, דבר שחבירו מוכיח עליו, דבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו, פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה, דון מינה ומינה, דון מינה ואוקי באתרה, ודיו לבא מן הדין להיות כנדון. ודברים הרבה כאלה.

כשהיו אומרים הראשונים הלכותיהם, כל אחד ואחד כמו שגרס אותן דברים, היה תלמוד שלהם לגלות טעמי תורה, וכמו שאמרו בעירובין, אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן, תלמיד אחד היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו, שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה, ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה. וכן יש להם גם כן פנים אחרים לתלמוד שלהם, להראות חדושים וענפים ותולדות, היאך דיניהם והיאך הם אופני דמוייהם והיאך אפשר להחזיר ענף לעיקר שלהם.

3. בבא מציעא פו א

רב אשי ורבינא סוף הוראה. וסימנך: עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחרייתם.
רש"י - מקדשי - סימנא דרב אשי, אבינה - סימנא דרבינא, לאחרייתם - סימן סוף הוראה

4. תוספות חולין (ב ב ד"ה אנא)

אנא שחיטתן כשרה קא קשיא לי - משמע שרב אשי הקשה אותה קושיא ואף על פי שהיא סוגיית הגמרא ומכאן ראייה שרב אשי סידר הגמרא אף על גב דאביי ורבא נמי אתו לשנויי הך קושיא והם קדמו הרבה לרב אשי שמא גם בימיהם הקשוה

5. כריתות חלק ד שער א

לשון תלמוד שייך בתרי גווני, בגמרא שלנו (נדה ז ב) קורא משנה תלמוד, דאמר אין למדין הלכה מפי תלמוד ר"ל משנה. ובירושלמי דחגיגה איתא ר' זעירא בשם ר' שמואל אין למדין הלכה לא מפי הלכות, ולא מפי התוספתא, ולא מן האגדות, אלא מן התלמוד, ר"ל הוויות דאביי ורבא ושאר אמוראי.

6. סוכה כח א, בבא בתרא קלד א

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא

7. ש"ות מהר"ק שורש פד ד"ה וכי תימא

הטעם דהלכה כבתרא מאביי ורבא ואילך, הנלענ"ד משום דבתראי ידעי במילי דקמאי, אבל קמאי לא ידעי במילי דבתראי, ומדחזינן דבתראי לא חשו למילי דקמאי, אלמא קים להו דמאי דאמרי קמאי בהא, דלאו מילי דסמכא נינהו. וכ"ת, א"כ אפילו לפני אביי ורבא נמי, יהיה הלכה כדברי התלמיד האחרון ולא כדברי הרב שקדם לו, ולמה פסקו הגאונים כתלמיד מאביי ורבא ואילך? שעד אביי ורבא לא היו התלמידים לומדים אלא על פי קבלת רבותיהם כפי מה שהיו שונים להם. מהם היו שונים ע"פ ר' חייא ור' אושעיא ומהם ע"פ משנת בר קפרא או מתניתא דבי לוי או מתניתא דבי שמואל וכן כולם ומשום כך ראוי לפסוק כדברי הרב כיון שהתלמיד לא ידע אלא תוך דברי רבו אבל מאביי ורבא ואילך למדו כל הדעות ולפעמים שהרב הלך לשיטת אחת מן הברייתות כגון משנת ר' חייא ור' אושעיא והאחרון זקוק מכח ברייתא אחרת כגון משנת בר קפרא או אינך דאין הלכה כן או בהיפך, או לפעמים לא עיין הרב בחדא מתניתא והתלמיד עיין בו ודקדק ממנו שלא כדברי רבו.

8. המידות לחקר ההלכה (מבוא לחקר ההלכה פרק א)

היצירה התלמודית, לא נגזים אם נאמר כי היא תופסת גם בכמותה את המקום הכי גדול בין כל הספרויות שבעולם. והיצירה הזו, עדיין נמשכת עד היום הזה כמעין שאינו פוסק לעולם. אין מספר ל'חידושים' הרבים שנתחדשו מזמן חתימת התלמוד עד דורנו אנו ועד בכלל...

באמת, היצירה הפילפולית שלנו, זוהי היצירה הכי מקורית, שאין דוגמתה בשום אומה ולשון, ואין דוגמתה בשום מקצוע אחר. וגם עדהיום היא נשארה כמוסה וגנוזה מכל העולם כולו, מלבד לאלה הבעלי מקצוע בזה.

הפילפול, זוהי היצירה הכי מקורית ועצמותית שלנו, וזה טבע את חותמו המיוחד על כל הדורות. וזהו שהשפיע באופן ישר או בלתי ישר, כאשר נראה להלן, על כל מהלך מחשבתנו בכל המקצועות, ולא רק על אלה ה'לומדים', אלא אפילו על אלה שלא שמעו אפילו שימעו...

9. הקדמת הרמב"ן למלחמות ה'

כי יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבוני התשבורת וניסיוני התכונה... ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון, וזאת תכלית יכולתנו וכוונת כל חכם וירא אלוהים בחכמת הגמרא.